

LA RECEPCIÓ DEL PENSAMENT JURÍDIC DE RAMON LLULL DES DE SAVIGNY FINS ALS NOSTRES DIES

Rafael Ramis Barceló
Universitat de les Illes Balears

Resum

El present treball detalla l'evolució de la comprensió de les idees jurídiques de Ramon Llull des de Savigny fins als nostres dies, passant per les interpretacions de Wohlhaupter, fra Andreu de Palma, Elías de Tejada i altres historiadors i filòsofs del dret. Es defensa que, en la línia d'Elías de Tejada, cal estudiar les idees jurídiques de Llull des d'un punt de vista interdisciplinari, analitzant-ne el context històric i les vessants dogmàtica, metodològica i epistemològica, amb una atenció especial a la relació del dret amb la resta de sabers.

Paraules clau: Ramon Llull, pensament jurídic, Savigny, Wohlhaupter, Elías de Tejada.

LA RECEPCIÓN DEL PENSAMIENTO JURÍDICO DE RAMON LLULL DESDE SAVIGNY HASTA NUESTROS DÍAS

Resumen

El presente trabajo detalla la evolución de la comprensión de las ideas jurídicas de Ramon Llull desde Savigny hasta nuestros días, pasando por las interpretaciones de Wohlhaupter, fray Andreu de Palma, Elías de Tejada y otros historiadores y filósofos del derecho. Se defiende que, en la línea de Elías de Tejada, deben estudiarse las ideas jurídicas de Llull desde un punto de vista interdisciplinar, analizando el contexto histórico y las vertientes dogmática, metodológica y epistemológica, con especial atención a la relación del derecho con los demás saberes.

Palabras clave: Ramon Llull, pensamiento jurídic, Savigny, Wohlhaupter, Elías de Tejada.

HOW RAMON LLULL'S LEGAL PHILOSOPHY WAS UNDERSTOOD FROM SAVIGNY TO THE PRESENT

Abstract

This paper details the evolution of the understanding of Ramon Llull's legal ideas from Savigny to the present, through interpretations of Wohlhaupter, Fray Andreu de Palma, Elías de Tejada and other historians and philosophers of law. In line with the theory

305

of Elías de Tejada, the article argues that it is necessary to study the legal ideas of Llull from an interdisciplinary perspective, analyzing their historical context and dogmatic, methodological and epistemological aspects, with special attention to the relationship between law and other disciplines.

Keywords: Ramon Llull, legal thought, Savigny, Wohlhaupter, Elías de Tejada.

LA RÉCEPTION DE LA PENSÉE JURIDIQUE DE RAMON LLULL, DE SAVIGNY À NOS JOURS

Résumé

Ce travail présente en détail l'évolution de la compréhension des idées juridiques de Ramon Llull, de Savigny à nos jours, en passant par les interprétations de Wohlhaupter, Fra Andreu de Palma, Elías de Tejada et d'autres historiens et philosophes du droit. Ce travail plaide pour que, dans la lignée d'Elías de Tejada, les idées juridiques de Llull soient examinées d'un point de vue interdisciplinaire, en analysant leur contexte historique et leurs aspects dogmatiques, méthodologiques et épistémologiques, en prêtant une attention toute particulière à la relation entre le droit et les autres connaissances.

Mots-clés : Ramon Llull, pensée juridique, Savigny, Wohlhaupter, Elías de Tejada.

El doctor Josep M. Font i Rius, coronant el centenari, s'ha convertit en l'historiador i mestre d'historiadors del dret més llonge dels nostres temps. La paciència, la perseverança i la constància, unides amb una sòlida preparació i un amor insubornable per la història i el dret, han estat motors del seu quefer vital i intel·lectual. No resulta fàcil trobar un tema adient per a un homenatge d'aquestes característiques, car bona part de la història del dret que s'ha conreat a Catalunya es deu a la seva empremta directa, iniciada ja fa tres quarts de segle amb una tasca de recerca fonamental, seguida pels seus deixebles.

M'abelleix retre homenatge al mestre dels meus mestres, pare i avi intel·lectual de molts professors que m'han precedit i ensenyat, i de tants d'altres amb qui comparteixo actualment la recerca pels viarans de la història jurídica de la Corona d'Aragó. I he trobat el tema, pouant en el pensament jurídic i polític català, rellegant l'agraïment que li féu un col·lega seu, traspassat ja fa més de trenta-cinc anys: el professor Francisco Elías de Tejada, que dedicà *Las doctrinas políticas en la Cataluña medieval*¹ al seu amic Josep M. Font, per tot el que d'ell havia après sobre els juristes i pensadors catalans.

1. Vegeu Francisco ELÍAS DE TEJADA, *Las doctrinas políticas en la Cataluña medieval*, Barcelona, Aymá, 1950, p. 14.

Amb aquest escrit voldria sumar-me a aquest homenatge que es tributa al doctor Font des d'aquesta revista, el sorgiment de la qual no es podria entendre sense la seva tasca, referint-me a la projecció del pensament jurídic del primer escriptor en llengua catalana en els segles XIX i XX, una qüestió que, si bé toca tangencialment algun dels temes conreats pel doctor Font, té l'encant de mostrar els enfocaments de certs personatges que el nostre homenatjat va tractar personalment.

1. LES IDEES JURÍDIQUES LULLIANES

Abans d'entrar en la vessant de la recepció històrica del pensament jurídic lulllià, cal fer un ràpid repàs dels escrits de Ramon Llull, dit també Ramon Barbaflorida. El Doctor Il·luminat escriví dos tipus d'obres en les quals es tractava el dret: unes de caràcter divulgatiu i unes altres de més tècniques, adreçades als universitaris. Es troben algunes referències al dret,² entre d'altres, en quatre obres de caràcter divulgatiu de gran transcendència: *Llibre de contemplació*³ (1273-1274?), *Llibre del gentil e dels tres savis*⁴ (1273-1275), *Blaquerna*⁵ (1282-1287) i *Llibre de meravelles*⁶ (1287-1289).

En la primera obra, que és una suma dels projectes i les idees del jove Llull, es tracten algunes qüestions jurídiques amb un rerefons teològic. La segona és una obra apologètica en la qual discuteixen tres savis de les tres religions del *Llibre*. En aquesta obra s'explica la importància de la justícia com a virtut i la seva relació amb la resta de virtuts, així com la rellevància de la jurisprudència (*iuris-prudentia*) com a saber.

El dret també apareix en el *Blaquerna* i en el *Llibre de meravelles*, dues novel·les que proposen un recorregut pel saber enciclopèdic i per la societat estamental del segle XIII. En ambdues obres hi ha referències esparses al dret i a la justícia (explicant, per exemple, el paper del rei com a font de la justícia divina). També es poden destacar els escrits elaborats seguint l'esquema de l'arbre (arrels, tronc, branques, flors, fulles i fruits) de l'*Arbre de ciència* o *Arbor scientiae*⁷ (1296), que

2. Vegeu, pel que fa a les obres no jurídiques que contenen referències al dret, Rafael RAMIS BARCELÓ, «Estudio preliminar», a Ramon LLULL, *Arte de derecho*, Madrid, Dykinson, 2011, p. 37-40.

3. Mateo OBRADOR, Miquel FERRÀ i Salvador GALMÉS (ed.), *Obres de Ramon Llull* (ORL), vol. II-VIII, Palma de Mallorca, Comissió Editora Lulliana, 1906-1914, 381 p.

4. A. BONNER (ed.), *Nova edició de les obres de Ramon Llull* (NEORL), vol. II, Palma de Mallorca, Patronat Ramon Llull, 1993, p. 1-210.

5. NEORL, vol. VIII, 2009, 709 p.

6. Ramon LLULL, *Obres essencials* (OE), vol. I, edició a cura de J. Rubió i Balaguer, J. Carreras i Artau, P. Miquel Batllori, M. de Riquer, Barcelona, Selecta, 1957, p. 319-511.

7. OE, vol. I, fonamentalment les parts V, VI i XVI, p. 555-1046.

era un vertader compendi del saber filosòfic, teològic i social de Llull. Les parts setena i vuitena tracten, respectivament, del dret polític i del dret canònic.

L'«Arbre exemplifical» és la part quinzena de l'*Arbre de ciència*, que congrega una sèrie de proverbis que serveixen per a il·lustrar els lectors i facilitar-los l'accés al pensament. En la mateixa línia sapiencial de l'«Arbre exemplifical» es troba el *Liber proverbiorum*⁸ (1296), que conté nombrosos proverbis entre els quals n'hi ha alguns d'abast jurídic i moral. De caràcter propedèutic (i també divulgatiu) destaca *Aplicació de l'art general* (1301),⁹ que és una exposició de dos-cents versos octosíl·labs pensats per a popularitzar l'aplicació de l'Art a les ciències particulars, entre les quals també es troba el dret.

Llull escriví per a son fill Domènec la *Doctrina pueril*¹⁰ (1278), en la qual comentava l'aprenentatge de les distintes disciplines, entre aquestes, el dret.¹¹ Una visió propedèutica similar es troba en el *Llibre de cavalleria*¹² (1275-1281) i el *Liber clericorum*¹³ (1308), concebuts per a consignar els drets i els deures dels cavallers i dels clergues, respectivament. En un sentit ètic destaca el *Llibre d'intenció*¹⁴ (1276-1283), que tracta algunes de les qüestions jurídiques que interessaven a Llull (les finalitats del matrimoni, dels prelats, del prínceps, dels cavallers, del poble...).

Dins les obres destinades al públic universitari, s'aplicava la metodologia de l'Art, un sistema epistemològic per a trobar la veritat, del qual el Doctor Il·luminat féu diferents versions al llarg de la seva vida.¹⁵ Llull escriví quatre obres en què l'Art s'aplicava al dret. La primera era el *Liber principiorum iuris*¹⁶ (1273-1275), escrit juntament amb altres llibres de principis per a les quatre facultats universitàries (teologia, medicina, dret i filosofia). Aquesta obra, totalment desconnectada tant de la pràctica jurídica com de les obres de referència per a mestres i estudiants, mostrava un Llull allunyat completament de la universitat i amb la voluntat d'imposar un Art abstracte i gens familiar per als juristes. El jove Llull desconeixia tant el *ius commune* com les idees renovadores de l'aristotelisme.

8. *Raymundi Lulli Opera Omnia* (MOG), vol. vi, Magúncia, I. Salzinger, 1737, p. 283-413.

9. ORL, vol. xx, 1938, p. 207-251.

10. NEORL, vol. vii, 2005, 305 p.

11. Vegeu-ne els cap. 68, 76, 80 i 81.

12. ORL, vol. i, 1906, p. 201-247. Vegeu l'edició d'A. Soler en la col·lecció «Els Nostres Clàssics» (Barcelona, Barcino, 1988, 245 p.).

13. *Raimundi Lulli Opera Latina* (ROL), edició a cura de F. Stegmüller *et al.*, Turnhout, Typ. Brepols, 1959-2001, esp. vol. xxii, 1998, p. 305-354.

14. NEORL, vol. xii, 2013, 230 p.

15. Sobre l'ús d'aquest Art, vegeu A. BONNER, *The Art and Logic of Ramon Llull: A User's Guide*, Leiden i Boston, Brill, 2007.

16. ROL, vol. xxxi, 2007, p. 323-412.

La segona obra és l'*Ars iuris*¹⁷ (1275-1281), llibre que presenta una clara simplificació respecte de l'anterior i que va ser concebut principalment per a donar solució als problemes de caràcter jurisdiccional. La visió de la justícia tenia un abast clarament teològic, que mesclava la justícia divina amb la humana, les finalitats del cos i les de l'ànima, tant de l'actor com del reu. Aquesta perspectiva mostra quins eren els interessos de Llull, molt allunyats de la pràctica jurídica i molt més inclinats vers la salvació de l'ànima.

Dues dècades després, amb profunds canvis i decepcions en l'explicació i la propagació de l'Art, Llull escriví la seva obra més ambiciosa quant a l'aplicació de l'Art a la resolució de problemes jurídics: *Ars de iure*,¹⁸ també coneguda com a *Ars iuris naturalis* (1304), escrita a Montpeller i en contacte amb els juristes d'aquesta ciutat de la Corona de Mallorca. En aquesta obra pretenia aconseguir la reducció de tots els drets particulars (fonamentalment, el civil i el canònic) a principis universals del saber jurídic, tot i que remarcava especialment la relació que tenien tots amb el dret natural.¹⁹

Per això, en l'última obra sobre l'aplicació de l'Art als sabers jurídics, Llull emfasitzà, per sobre de qualsevol altre aspecte, la importància de la fonamentació teològica i filosòfica del dret. La unitat de principis, garantida per l'Art, impedia la disgregació del saber i les dobles i triples veritats que afectaven la totalitat del saber universitari per culpa de la divisió en facultats. D'aquesta forma, l'*Ars brevis [quae est] de inventione iuris*,²⁰ enllestit a Montpeller el gener del 1308, representà un model més complex d'aplicació de l'Art al dret, ja que Llull intentà vincular tot el seu pensament filosòfic i teològic amb el dret. Mentre que l'*Ars de iure* és una obra concebuda per a demostrar la racionalitat del dret natural, en l'*Ars brevis [quae est] de inventione iuris* Llull posà un major èmfasi en la solució de problemes de dret civil i dret canònic a través d'una teoria de l'argumentació i del comentari d'alguns textos del *Corpus iuris civilis* i del *Corpus iuris canonici*.

L'evolució del pensament jurídic de Ramon Barbaflorida mostra que, en essència, ell no va canviar de parer i les seves idees continuaren essent les mateixes des del *Liber principiorum iuris* fins a l'*Ars brevis [quae est] de inventione iuris*. Els dos trets més destacats de l'evolució del Doctor Il·luminat són: per una part, el perfeccionament i la depuració de l'estructura tècnica de l'Art, i, per l'altra, un coneixement cada vegada més gran de les disciplines acadèmiques:²¹ çò és, el

17. Roma, Jacobus Mazzocchi, 1516. No s'ha publicat, de moment, l'edició crítica de la ROL.

18. ROL, vol. XX, 1995, p. 119-177.

19. Vegeu Rafael RAMIS BARCELÓ, «Estudio preliminar», p. 40-83.

20. Vegeu ROL, vol. XII, 1984, p. 257-389.

21. Tomàs d'Aquino manifestà una evolució en alguns punts bastant semblant a la del Doctor Il·luminat. Vegeu Rafael RAMIS BARCELÓ, «El pensamiento jurídico de Santo Tomás y de Ramon Llull en el contexto político e institucional del siglo XIII», *Angelicum*, vol. 90, fasc. 1 (2013), p. 189-216.

maneig cada vegada amb més desimboltura dels textos escolàstics i del *ius commune* que afaïçonaven els sabers universitaris d'aleshores.

2. LA PETJADA DE SAVIGNY

La recepció de les idees jurídiques de Llull és un territori encara sense gaire estudis. De fet, alguns treballs que he anat publicant serveixen com a primer punt de partida sobre aquesta qüestió inexplorada. La influència de Llull més enllà de la tardor medieval,²² especialment en el Renaixement²³ (quan hi hagué una edició romana de l'*Ars iuris* el 1516) i en el Barroc,²⁴ és incontestable i, tot i que no s'hagi estudiat, tingué una vessant jurídica que enllaça amb altres corrents, com ara l'humanisme jurídic,²⁵ o inclús amb models lògics i epistemològics unificadors,²⁶ com els de Petrus Ramus.²⁷ Fins i tot en la Il·lustració, Salzinger bastí una escola lul·liana a Magúncia i començà el procés d'edició de les obres lul·lianes, entre les quals va incloure el *Liber principiorum iuris*. Ara bé, arribats al segle XIX, després de la Revolució Francesa i d'importants canvis epistemològics, Llull deixà de ser estudiat com un autor «viu» i passà a formar part de la història.

Dins el món jurídic, l'historiador del dret més destacat que féu al·lusions a Llull fou Friedrich Karl von Savigny, qui va voler enquadrar Llull en les coordena-

22. Vegeu unes indicacions generals sobre la recepció política i jurídica de Llull al segle XV a Rafael RAMIS BARCELÓ, «La recepción de las ideas jurídicas de Ramon Llull en los siglos XV y XVI», *Revista de Estudios Histórico-Jurídicos*, núm. 34 (2012), p. 431-456.

23. Rafael RAMIS BARCELÓ, «Lulismo y derecho en Italia durante el Renacimiento», a M. M. ROMANO i F. CHIMENTO, *Il lulismo in Italia: itinerario storico-critico: Volume miscellaneo in occasione del VII centenario della morte di Raimondo Lullo*, Palerm, Officina di Studi Medievali (en premsa), i també Rafael RAMIS BARCELÓ, «Bernard de Lavineta y su interpretación de las ideas jurídicas de Ramon Llull», a J. HIGUERA (ed.), *Opera Lulliana: a Mirror of Medieval Philosophy. Knowledge, Contemplation and Lullism: Contributions to the Lullian Section at the SIEPM Congress-Freising, August 20-25, 2012*, Turnhout, Brepols, 2015, coll. «Subsidia Lulliana», núm. v (en premsa).

24. Rafael RAMIS BARCELÓ, «Giulio Pace (1550-1635): humanismo jurídico, ramismo y lulismo», a *Historia iuris: Estudios dedicados al profesor Santos Coronas*, vol. II, Oviedo, Universidad de Oviedo i KRK Ediciones, 2014, p. 1345-1356.

25. Rafael RAMIS BARCELÓ, «Las referencias lulianas en el humanismo jurídico francés: Andreas Tiraquellus y Petrus Gregorius Tholosanus», *Anuario da Faculdade de Direito da Universidade da Coruña*, núm. 17 (2013), p. 471-486.

26. Vegeu Wilhelm SCHMIDT-BIGGEMANN, *Topica universalis: Eine Modellgeschichte humanistischer und barocker Wissenschaft*, Hamburg, German Edition, 1983, p. 59-62.

27. Rafael RAMIS BARCELÓ, «Petrus Ramus on Law and Jurisprudence», *Journal on European History of Law*, núm. 4, fasc. 2 (2013), p. 107-117.

des historicojurídiques del segle XIII. Segons Savigny, Llull s'havia d'entendre com un precursor dels postglossadors,²⁸ a qui el mateix catedràtic prussià tenia en poca estima. D'aquesta manera, implícitament, limitava l'abast de Llull i la seva originalitat en el saber jurídic, ja que el considerava un simple precursor dels postglossadors i els comentaristes. Per a Savigny, Llull participà també de l'ideal iusnaturalista de la seva època, el qual volia reduir el dret substantiu a dret natural.²⁹ En l'obra del romanista es troben, per tant, dues idees sobre Llull que l'enquadren perfectament en el marc de l'ensenyament jurídic de la seva època, tot i que el mateix Savigny admestia que no copsava tot l'esperit enciclopèdic de les obres de Llull.

Aquesta concepció de Savigny féu fortuna entre els historiadors del dret. Entre els seguidors del romanista prussià trobem, a Itàlia, Enrico Besta, i a Alemanya, Emil E. Hölscher, tot i que les idees de Savigny també tingueren altres ramificacions en la mateixa Alemanya, a Holanda i a Espanya, on es repetia la mateixa idea sense canviar gaire l'enfocament.

Com és sabut, gràcies als estudis d'Eduard M. Meijers es començaren a conèixer els trets generals de l'escola jurídica radicada a Orleans al segle XIII,³⁰ després de la prohibició de l'ensenyament del dret romà a París. En aquesta ciutat destacaren per les seves explicacions primer Jacques de Révigny (Jacobus de Ravannis) i després Pierre de Belleperche (Petrus de Bellapertica). La dita escola fou una baula entre la dels glossadors i la dels postglossadors i es caracteritzà per la llibertat en la interpretació, que no seguia amb exhaustivitat la *Magna glossa* acursiana.

Enrico Besta vinculà l'obra de Llull amb aquesta escola d'Orleans,³¹ mostrant alguns paral·lelismes entre els raonaments lul·lians i l'obra dels postglossadors francesos. En particular, Besta destacà la importància de Llull en el marc de l'«escolàstica del dret» que es produí a França durant el segle XIII, una tendència que cercava la racionalització del saber jurídic. Sens dubte, l'autoritat de l'obra de Martin Grabmann havia influït poderosament en la història del pensament jurídic del principi del segle XX, i aquesta es pot percebre clarament en els treballs de Besta, en els quals hi ha una recerca de la sistematització escolàstica de les lleis i els canons de la tardor medieval.³² Per a Besta, el punt cimer d'aquesta «escolàstica jurídica» es trobava en l'obra de Jacques de Révigny, un autor amb el qual Llull

28. F. Karl von SAVIGNY, *Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter*, vol. V, Heidelberg, 1850, p. 642-645.

29. F. Karl von SAVIGNY, *Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter*, p. 642.

30. Vegeu Eduard M. MEIJERS, «De Universiteit van Orleans in de XIIIe eeuw», *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, núm. XIII (1919), p. 108-132.

31. Enrico BESTA, *Storia del diritto italiano*, Milà, Giuffrè, 1925, p. 844 i seg.

32. Martin GRABMANN, *Der Geschichte der Scolastischen Methode*, Friburg, Gröber, 1909, 3 v.

semblava concordar.³³ El paper del Doctor Il·luminat com a precursor dels postglossadors ha estat recollit també per altres autors, com, per exemple, a Espanya, el professor Galo Sánchez.³⁴

D'acord amb les idees de Savigny i Besta, Emil Erich Hölscher destacà la confluència intel·lectual de Llull amb els mestres de l'escola d'Orleans en matèria de dret natural. Enfront de les tendències que volien fer del dret una casuística basada en el dret positiu justinianeu o en la solució canònica als casos particulars, segons Hölscher, tant en Llull com en l'obra dels postglossadors es troba la intenció de fonamentar tot el dret positiu en el dret natural («ius positivum ad ius naturale reducere»).³⁵

3. LES TESIS DE WOLHLHAUPTER I EL CANVI DE PARADIGMA

Els treballs del professor Eugen Wolhlhaupter,³⁶ docent a la Universitat de Kiel, tenien la intenció de mostrar que aquestes dues tesis suara esmentades, amb vigor renovat des de l'època de Savigny, eren errònies. La primera es desmentia en un sentit cronològic,³⁷ ja que era impossible que l'obra de Jacques de Révigny (1230/1235 - 1296) hagués pogut influir en Llull i, molt manco, que l'obra del Doctor Il·luminat hagués pogut exercir cap influència (com a precursor) sobre les doctrines del mestre d'Orleans. Ambdós foren coetanis estrictes i les obres jurídiques més importants de Llull foren escrites quan Révigny havia mort.

La segona tesi de Wolhlhaupter subratllava que la teoria lul·liana del dret natural no s'assemblava en res a la dels mestres d'Orleans. Si aquests, en el marc de l'obra justiniana, volien reduir el dret positiu al dret natural per a donar una solució racional (i universal) a cada cas, Llull se situava més enllà dels textos justinianeus i la seva fonamentació del dret natural era, abans que res, un corollari filosòfic i teològic.³⁸ Per als glossadors, el dret era una disciplina normativa i, amb aquesta, buscaven una finalitat, mentre que per a Llull era un saber intuïtiu que cercava essencialment la causalitat.³⁹

33. Enrico BESTA, *Storia del diritto italiano*, p. 845.

34. Galo SÁNCHEZ, *Apuntes de historia general del derecho*, Barcelona, Universidad de Barcelona, 1930, p. 206: «[A Ramon Llull] se le considera un precursor de los postglosadores».

35. Emil E. HÖLSCHER, *Vom römischen zum christlichen Naturrecht*, Augsburg, Hass und Grabher, 1931, p. 127.

36. Eugen WOHLHAUPTER, «Ramon Lull, ein Vorläufer der Postglossatoren?», a *Atti del Congresso Internazionale di Diritto Romano: Bologna 1*, Pavia, Tipografia Successori F. Fusi, 1934, p. 491-514.

37. Eugen WOHLHAUPTER, «Ramon Lull, ein Vorläufer der Postglossatoren?», p. 498 i 513.

38. Eugen WOHLHAUPTER, «Ramon Lull und die Rechtswissenschaft», p. 194-195.

39. Eugen WOHLHAUPTER, «Ramon Lull und die Rechtswissenschaft», p. 195.

Així, la frase de Savigny referent als mestres de l'escola d'Orleans «[...] multa simpliciter tradita a maioribus reductit ad dialecticum arguendi modum»,⁴⁰ s'havia d'entendre exclusivament en el marc de la mateixa escolàstica jurídica i en el camp metodològic de la «ciència del dret». Per a Wohlhaupter, Llull era, abans que res, un filòsof i un teòleg que, com a tal, valorava la força de les accions, els costums i els hàbits. La solució que Llull donava als casos concrets no era estrictament jurídica:⁴¹ certament, no oferia una solució al cas concret, com sí que pretenien, en canvi, els juristes de l'escola d'Orleans. Les regles i els principis de l'Art⁴² oferien més aviat un camí filosòfic i racional per a trobar la solució, però no una resposta clara i immediata.

Segons Wohlhaupter, l'*Ars brevis [quae est] de inventione iuris*⁴³ era la millor obra jurídica de Llull⁴⁴ —s'ha de recordar, tanmateix, que Eugen Wohlhaupter no pogué treballar l'*Ars de iure*, del qual hi havia molt poques versions manuscrites—, tot i que, segons indicava, els resultats als quals es podia arribar des del punt de vista legal eren pràcticament nuls. Per tant, es tractava d'un esforç impressionant que, als seus ulls, no va arribar a donar cap fruit destacat en el camp del dret.

Un coetani de Wohlhaupter en el tractament dels escrits jurídics lul·lians fou fra Andreu de Palma, un caputxí mallorquí, dit Manuel de Lete i Triay, que havia estudiat dret a la Universitat de Barcelona abans d'entrar en el món de la religió.⁴⁵ Fou un comentarista del dret de Llull des d'una perspectiva inicialment més aviat divulgativa,⁴⁶ que anà aprofundint en alguns temes concrets, com el pacifisme o el dret internacional, estudiats des d'una òptica franciscana.⁴⁷

40. F. Karl von SAVIGNY, *Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter*, p. 605.

41. Eugen WOHLHAUPTER, «Ramon Lull und die Rechtswissenschaft», p. 169-202.

42. Eugen WOHLHAUPTER, «Ramon Lull und die Rechtswissenschaft», p. 192-196.

43. Vegeu Eugen WOHLHAUPTER, «Die "Ars brevis, quae est de inventione mediorum iuris civilis" des Ramon Lull» (primera part), *Estudis Franciscans*, núm. 46 (1934), p. 196-215; Eugen WOHLHAUPTER, «Die "Ars brevis, quae est de inventione mediorum iuris civilis" des Ramon Lull» (segona part), *Estudis Franciscans*, núm. 47 (1935), p. 161-250.

44. Eugen WOHLHAUPTER, «Die "Ars brevis, quae est de inventione mediorum iuris civilis" des Ramon Lull» (primera part), p. 196.

45. Sebastià TRIAS MERCANT, *Diccionari d'escriptors lul·listes*, Palma de Mallorca, Universitat de les Illes Balears, 2009, p. 33-35.

46. Andreu de PALMA, «Sistema jurídic i idees jurídiques del mestre Ramon Lull», *Quaderns d'Estudi*, núm. 13 (1921), p. 32-50; Andreu de PALMA, «Sistema jurídic i idees jurídiques del mestre Ramon Lull», *Estudis Franciscans*, núm. 29 (1923), p. 54-65 i 125-138.

47. Andreu de PALMA, «La doctrina jurídica i el sistema de dret internacional de mestre Ramon Lull», a *Miscel·lània Patxot: Estudis de dret públic*, Barcelona, Llib. Verdaguer i Imp. La Renaixença, 1931, p. 40-432; Andreu de PALMA, «Ramón Lull y la Sociedad de las Naciones», *Estudios Franciscanos*, núm. 49 (1948), p. 229-260; Andreu de PALMA, «La eucaristía y la paz según el beato Ramón Lull», *Apostolado Franciscano*, núm. 36 (1952), p. 123-124; Andreu de PALMA, «El cardenal de la paz

Fra Andreu aprofità els seus coneixements de dret per a bastir la seva obra més destacada, publicada poc abans de la Guerra Civil espanyola:⁴⁸ *Els sistemes jurídics i les idees jurídiques de Ramon Lull*.⁴⁹ Influït pels debats vuitcentistes sobre el concepte de *sistema jurídic*, intentà espigar en les obres lul·lianes diferents nocions per a sistematitzar les idees de dret civil, dret administratiu, dret internacional, etcètera, del Doctor Il·luminat,⁵⁰ amb una metodologia que ara considerariem anacrònica, però que tenia un cert èxit en aquells moments. Es tractava, més que res, d'aproximar-se a Lull des de la teoria del dret, amb una influència històrica escassa.

De tota manera, les obres més rellevants de Wohlhaupter i de fra Andreu, publicades entre els anys 1930 i 1936, significaren l'enderrocament definitiu de les tesis de Savigny, que havien estat el paradigma dominant fins aleshores. Malauradament, la Guerra Civil espanyola i la Segona Guerra Mundial van interrompre, gairebé d'una manera definitiva, els avenços en l'estudi de les obres jurídiques lul·lianes. A Wohlhaupter no li atorgaren la categoria de professor ordinari a causa de la seva vinculació amb el catolicisme polític i el 1945 el govern militar britànic li retirà la llicència com a professor,⁵¹ fet que —unit amb altres humiliacions— el conduí a la mort prematura als quaranta-sis anys. L'historiador del dret alemany i el frare mallorquí, amb sensibilitats distintes, tot i que amb una certa col·laboració en el marc de la revista caputxina *Estudis Franciscans*, desferen les tesis que s'havien imposat des del segle XIX i van obrir el camí cap a una lectura crítica de les obres jurídiques del beat Ramon Lull.

Més enllà de l'obra dels germans Carreras Artau,⁵² durant la postguerra europea i el franquisme⁵³ només trobem una figura que es dedicà amb rigor als estudis

y la verdadera Sociedad de las Naciones, según el Beato Ramón Lull», a *XXXV Congreso Eucarístico Internacional, 1952: La Eucaristía y la Paz*, vol. II, Barcelona, Sesiones de Estudio, 1953, p. 544-554.

48. Josep MASSOT I MUNTANER, *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme: col·laboració, oposició, exili*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, dedica un capítol a fra Andreu de Palma, p. 117-157.

49. Fra Andreu de PALMA DE MALLORCA, *Els sistemes jurídics i les idees jurídiques de Ramon Lull*, Palma de Mallorca, Imp. Mn. Alcover, 1936, col·l. «Les Illes d'Or».

50. Fra Andreu de PALMA DE MALLORCA, *Els sistemes jurídics i les idees jurídiques de Ramon Lull*, p. 39 i seg.

51. Sebastià TRIAS MERCANT, *Diccionari d'escriptors lul·listes*, p. 460.

52. Joaquim CARRERAS ARTAU i Tomàs CARRERAS ARTAU, *Historia de la filosofía española: Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV*, Madrid, Real Academia de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales, 1939-1943, 2 v.

53. El professor Enrique LUÑO PEÑA, *Historia de la filosofía del derecho*, Barcelona, La Hormiga de Oro, 1948 (2a ed.: Madrid, La Hormiga de Oro, 1955, p. 310-316), poua de diferents fonts per a bastir un retrat de Lull que no s'allunya gaire de les directrius de Menéndez Pelayo i dels germans Carreras Artau.

jurídics lul·lians:⁵⁴ el professor Francisco Elías de Tejada, admirador i deutor de Josep M. Font i Rius pel que fa a la comprensió de les fonts jurídiques catalanes. Certament, Elías de Tejada fou i continua essent una figura controvertida i polèmica. En aquestes pàgines no es discuteixen les seves accions o les seves sensibilitats polítiques, ni tan sols el seu tarannà com a filòsof del dret, sinó els seus treballs com a historiador del pensament jurídic.

Elías de Tejada és, al meu entendre, el millor comentarista de les idees jurídiques de Llull que hi ha hagut en l'època contemporània, amb una aportació decisiva i definitiva per a comprendre l'abast de l'obra del Doctor Il·luminat. I no només això, sinó que es pot considerar el millor historiador de les idees jurídiques i polítiques de la Corona d'Aragó medieval. Aquest erudit madrileny escrigué diverses obres on es poden veure els seus matisos i canvis, fruit d'una exhaustiva recerca bibliogràfica i, sobretot, d'una labor acurada i infatigable d'estudi arxivístic. La relació d'Elías de Tejada amb Llull abasta pràcticament tota la seva producció: gairebé trenta anys d'estudi, anàlisi d'obres i visites contínues als arxius i biblioteques.

La primera aproximació d'Elías a Llull fou un article sobre el pensament polític mallorquí,⁵⁵ publicat un any abans de la seva obra *Las doctrinas políticas en la Cataluña medieval*, a la qual he fet al·lusió al començament d'aquest escrit. Aquest llibre, escrit encara en una etapa de joventut, és un treball ja madur sobre el pensament polític català i conté elements d'un gran valor. El judici que hi fa de l'obra jurídica lul·liana, tot i lloar la figura i l'obra de Llull, mostra la inutilitat de les idees jurídiques d'aquest en comparació amb les seves idees polítiques,⁵⁶ sobre la interpretació de les quals manté una discrepància amb Valls Taberner.⁵⁷ En essència, a mesura que desenvolupà el seu enfocament, Elías de Tejada indicà que s'havia de distingir entre les nocions i el mètode.⁵⁸ Les nocions i doctrines de Llull, segons el seu parer, no tenien cap valor, car eren meres repeticions dels llocs comuns de l'època. En això, Elías de Tejada era deutor de l'anàlisi de Wohlhaupt-

54. La conferència del professor Ángel Francisco BRICE, «Raimundo Lulio, su pensamiento jurídico» (Caracas, 1951), té un caràcter més aviat anecdòtic i no representa cap aportació rellevant. Considera que Llull era un contractualista i un precursor de Rousseau, tesi negada implícitament per tots els comentaristes anteriors, coetanis i posteriors, especialment per Fermín de URMENETA, «El pensamiento social del B. Ramón Lull», *Studia Monographica et Recensiones*, núm. 4 (1950), p. 3-28.

55. Francisco ELÍAS DE TEJADA, «El pensamiento político catalán medieval como trasfondo del mallorquí de la misma época», *Studia Monographica et Recensiones*, núm. III (1949), p. 9-71.

56. Francisco ELÍAS DE TEJADA, *Las doctrinas políticas en la Cataluña medieval*, p. 102: «La doctrina jurídica es la parte más inútil y complicada de todo el sistema, aquella que menos huellas ha dejado y en la que mayor embarazo encuentra el estudioso».

57. Francisco ELÍAS DE TEJADA, *Las doctrinas políticas en la Cataluña medieval*, p. 96.

58. Francisco ELÍAS DE TEJADA, *Las doctrinas políticas en la Cataluña medieval*, p. 103.

ter. En aquesta primera obra valorava essencialment la metodologia, malgrat que algunes obres li pareixien treballs «de una minuciosidad tan admirable como prácticamente inútil».⁵⁹

Després de més d'una dècada d'aprofundiment en les obres jurídiques de Llull i de l'estudi, entre altres obres, de l'*Ars de iure*, la perspectiva de l'autor va canviar. En els seus primers treballs, Elías de Tejada seguia fra Andreu, Wohlhaupter, Avinyó i altres lul·listes insignes, però no havia treballat encara les fonts amb tota la cura necessària. El *Liber principiorum iuris* ja era present a l'edició de Magúncia, l'*Ars iuris* havia estat imprès a Roma l'any 1516 i reimprès a Mallorca al segle XVIII, i gràcies a Wohlhaupter hi havia una edició contemporània de l'*Ars brevis [quae est] de inventione iuris*. Elías de Tejada no només estudià aquestes obres progressivament, sinó que coronà el seu estudi amb una anàlisi de l'*Ars de iure*, gràcies a la seva estada a la Biblioteca Ambrosiana de Milà, on va poder treballar aquesta obra oblidada.

Elías de Tejada valorava no sols el Llull polígraf i pensador polític, al qual tota la vida havia tributat un gran reconeixement, sinó també les seves contribucions jurídiques tant a la història del dret natural com a la metodologia.⁶⁰ Tot això es pot veure especialment en la seva *Historia del pensamiento político catalán*, en la qual va dedicar tres capítols a Llull.⁶¹ Hom pot considerar l'anàlisi de les obres jurídiques d'aquest llibre com la més completa sobre la metodologia lul·liana i sobre la seva projecció en la història.

Elías de Tejada començà, tanmateix, a esbossar una història de la projecció de les idees jurídiques de Llull, sobre la qual fra Andreu, seguint algunes idees de l'edició de Magúncia i matisant novament Savigny, ja havia fet un primer pas. De tota manera, la reflexió del catedràtic madrileny no acabà aquí, sinó en un darrer treball publicat poc abans de la seva prematura mort, en què qualificà Llull de «cumbre del pensamiento jurídico medieval en Occidente».⁶²

En aquest darrer escrit, Elías de Tejada diu que, després de trenta anys d'estudi sobre el beat, arriba a la conclusió que Llull fou el major pensador jurídic de l'època medieval, perquè fou l'únic que va considerar els sabers jurídics d'una manera total i l'únic que va procurar junyir els sabers filosòfics amb els científics i

59. Francisco ELÍAS DE TEJADA, *Las doctrinas políticas en la Cataluña medieval*, p. 105.

60. Francisco ELÍAS DE TEJADA, «La metodología jurídica luliana», *Anales de la Cátedra Francisco Suárez*, núm. 1 (1961), p. 139-156.

61. Francisco ELÍAS DE TEJADA, *Historia del pensamiento político catalán*, tom II, cap. IV (p. 55-107), cap. V (p. 109-146) i cap. VI (p. 147-173).

62. Francisco ELÍAS DE TEJADA, «Ramón Llull, cumbre del pensamiento jurídico medieval en occidente», a *Libro homenaje a R. M. Roca Sastre*, vol. I, Madrid, Junta de Decanos de los Colegios Notariales, 1976, p. 289-310.

tècnics, superant l'unilateralisme filosòfic dels escolàstics i l'unilateralisme tècnic dels juristes, i unint, en definitiva, el dret amb la resta dels sabers.⁶³

Aquesta afirmació d'Elías de Tejada mostra, al meu entendre, la intel·lecció més acurada del rerefons del pensament jurídic de Llull, compatible amb les crítiques als detalls en els aspectes més menuts de la dogmàtica jurídica, de la qual el beat sabia ben poc. El mèrit més gran de Llull, més enllà del mètode —que fascinava Elías de Tejada—, era no haver-se acontentat a «labrar una filosofia del derecho al modo de los escolásticos, ni una ciencia del derecho al estilo de los glosadores»,⁶⁴ sinó haver-les fet compatibles en un sistema metodològicament molt avançat a la seva època. Elías continua indicant que les dues aportacions fonamentals de Llull eren la seva amplitud de mires en la unitat dels sabers i la seva contribució a la lògica jurídica, temes que mereixerien ser objecte d'una tesi doctoral.⁶⁵

La posició d'Elías de Tejada sobre les tesis de Savigny no era tan dura com la de Wohlhaupter, ja que el professor espanyol creia que el catedràtic prussià, amb els seus judicis, havia intentat mostrar aquesta renovació de la ciència del dret des de la filosofia. Certament, rellegint els judicis de Savigny, sembla que, més enllà d'errors i mancances textuals, hi ha una mena de reivindicació de la filosofia com a base del dret, un fet que caracteritzava Llull, que tenia també una clara inspiració teològica. Tanmateix, Elías de Tejada concordà amb Wohlhaupter que Llull era un fenomen aïllat i que no podia vincular-se amb cap corrent jurídic.

La idea d'escriure la tesi doctoral proposada per Elías de Tejada al final dels anys setanta va ser acollida doblement als anys vuitanta per dos filòsofs del dret hispans. El primer fou Antonio Monserrat Quintana,⁶⁶ qui va elaborar una visió de conjunt del pensament jurídic lul·lià mitjançant una reconstrucció sistemàtica de les obres del beat a partir d'una òptica fenomenològica del dret, que volia mostrar els fonaments antropològics i metafísics del dret en Llull. Aquest autor tenia una visió essencialment positiva de l'aportació lul·liana i una de les principals conclusions del seu escrit és que Llull concordava amb Tomàs d'Aquino en les tesis fonamentals.⁶⁷ En aquest sentit, Monserrat emfatitzava el caràcter racionalista del iusnaturalisme de Llull i el feia un «filòsof del dret».

63. FRANCISCO ELÍAS DE TEJADA, «Ramón Llull, cumbre del pensamiento jurídico medieval», p. 289.

64. FRANCISCO ELÍAS DE TEJADA, «Ramón Llull, cumbre del pensamiento jurídico medieval», p. 309.

65. FRANCISCO ELÍAS DE TEJADA, «Ramón Llull, cumbre del pensamiento jurídico medieval».

66. A. MONSERRAT QUINTANA, *La visión luliana del mundo del derecho*, Palma de Mallorca, IEB, 1987.

67. A. MONSERRAT QUINTANA, *La visión luliana del mundo del derecho*, p. 281-283.

El segon fou José Luis Muñoz de Baena, qui dedicà la seva tesi a l'estudi de l'epistemologia jurídica de Llull.⁶⁸ El judici de l'autor era molt crític i no concordava en absolut ni amb les idees de Monserrat ni amb les d'Elías de Tejada.⁶⁹ Per a ell, Llull era un agustinianista que no tenia res a veure amb els corrents renovadors de la filosofia i el dret al segle XX. El Doctor Il·luminat era, per tant, un home imbuït de les idees jurídiques i polítiques altmedievals, que rarament va participar en la revolució epistemològica del segle XIII. Muñoz de Baena mostrava més proximitat amb Wohlhaupter, especialment quan el professor alemany ressaltava la inutilitat pràctica del sistema de Llull. Muñoz de Baena destacà «la absoluta inutilidad del entero sistema luliano de conceptos relativo al Derecho, encerrado en una gnoseología que lo inhabilita desde el primer momento para aportar el más mínimo dato de utilidad».⁷⁰

Cal afegir breument, a la dècada dels noranta, el judici ponderat del canonista i historiador del dret canònic José María Soto Rábanos, qui féu una interpretació del pensament de Llull des de la comparació entre la teologia i el dret.⁷¹ En la seva anàlisi de conjunt dugué a terme una interpretació que no cercava tant l'examen dels resultats pràctics del mallorquí, sinó els seus objectius.⁷² En aquest sentit, matisava les idees d'Elías de Tejada i de Montserrat, i mostrava les carències i l'encant del sistema jurídic lul·lià en el marc del saber del segle XIII.

Un darrer apunt sobre la recepció del pensament jurídic de Llull es pot trobar en el llibre publicat el 2007 per Hermann Lange i Maximiliane Kriechbaum,⁷³

68. José Luis MUÑOZ DE BAENA Y SIMÓN, *Llull, un ensayo de epistemología jurídica*, Alcalá de Henares, 1988, tesi doctoral inèdita.

69. José Luis MUÑOZ DE BAENA Y SIMÓN, *Llull, un ensayo de epistemología jurídica*, p. 340-345.

70. José Luis MUÑOZ DE BAENA Y SIMÓN, *Llull, un ensayo de epistemología jurídica*, p. 345-346.

71. José María SOTO RÁBANOS, «Lo jurídico en la filosofía luliana», *Revista Española de Filosofía Medieval*, núm. 5 (1998), p. 75-85.

72. José María SOTO RÁBANOS, «Los saberes filosófico-teológicos frente a los saberes jurídico-canónicos en algunos autores españoles medievales», a L. A. de BONI (ed.), *A ciência e a organização dos saberes na Idade Média*, Porto Alegre, Edipucrs, 2000, p. 99-116. En la p. 114 s'indica: «Lulio manifiesta tener un buen conocimiento de la ciencia del derecho y un conocimiento pormenorizado de la práctica del mismo, pero no se interesa por la discusión de la temática jurídica. Al contrario de cómo se interesa con respecto a la teología y a la filosofía, materias en las que se adentra en consideraciones básicas, en el ámbito de lo jurídico deja esas reflexiones para los jurisperitos; se mantiene al margen de glosas y comentarios, de comentaristas y glosadores. En efecto, Lulio no escribió glosas ni comentario alguno a una ley o a un canon, ni desde la fundamentación de la norma, ni desde la perspectiva de su aplicabilidad. No entró en el sistema».

73. Vegeu Hermann LANGE i Maximiliane KRIECHBAUM, *Römisches Recht im Mittelalter: Band II: Die Kommentatoren*, Munic, Verlag C. H. Beck, 2007, p. 487-496.

on només tracten la bibliografia lul·liana escrita en francès i en alemany. Estudiant Llull des de l'òptica de la història del dret, ambdós autors busquen el mateix que Wohlhaupter: comparar els textos de Llull amb els dels postglossadors i els comentaristes, per a veure quines analogies hi ha. El resultat mostra poques analogies amb els uns i els altres, tot i que s'esmenten textos on es mostra la tendència a emprar les arts lliberals per al raonament jurídic. Els autors no fan de Llull un postglossador, sinó més aviat un enllaç entre els darrers glossadors i els comentaristes del segle XIV, retornant —tot i que amb notables matisos—, doncs, a les tesis de Savigny.

S'ha de dir, tanmateix, que Lange i Kriechbaum mostren en la seva anàlisi poca familiaritat amb el pensament de Llull i, igual que feren Savigny i Hölscher, el volen incardinar dins d'algun corrent de la història del dret, malgrat que Wohlhaupter indiqués ja els escassos resultats que es podien obtenir amb aquesta opció, que, per altra banda, ignora tots els progressos que s'havien fet des de les universitats espanyoles al llarg del segle XX.

A banda d'aquestes aportacions esmentades fins ara, que volien avaluar de manera sintètica el pensament jurídic de Llull, altres autors al llarg de la segona meitat del segle XX i inclús dins la primera dècada del XXI han fet aportacions concretes sobre algun aspecte relacionat amb el dret, les quals mostren els lligams del dret amb temes ètics,⁷⁴ polítics,⁷⁵ teològics,⁷⁶ sociològics⁷⁷ o fins i tot filològics.⁷⁸

74. Per exemple, Juan SOLER PLANAS, «Ética luliana y derecho de propiedad», *Mayurqa*, núm. 1 (1968), p. 63-92; Alexander FIDORA, «Deffensió de raó es conservar o retre a casquí ço qui es seu. Zu Ramon Llulls Auslegung der ulpianischen Gerechtigkeitsformel», a Alexander FIDORA, Matthias LUTZ-BACHMANN i Andreas WAGNER (ed.), *Lex und Ius. Lex and Ius*, Stuttgart i Bad Cannstatt, Frommann i Holzboog, 2010, p. 195-204.

75. Per exemple, en la línia de fra Andreu de Palma, vegeu Rafael BAUZÁ Y BAUZÁ, «Doctrinas jurídicas internacionales de Ramón Llull», *Estudios Lulianos*, núm. 2 (1958), p. 157-174; núm. 3 (1959), p. 181-184; núm. 5 (1961), p. 171-175 i 295-304; núm. 13 (1969), p. 37-49, i núm. 14 (1970), p. 37-45; Gerardo M. THOMAS SABATER, *Consideraciones sobre las ideas de unidad y de paz en el pensamiento jurídico de Ramón Llull*, Palma de Mallorca, Estudios Lulianos, 1967, 45 p.

76. Sebastián GARCÍAS PALOU, «La renuncia del Papa “Blanquerna” al Papado (aspectos jurídico-teológicos del pensamiento luliano sobre la renuncia a la Sede Romana)», *Estudios Lulianos*, núm. 19 (1975), p. 61-70; Sebastián GARCÍAS PALOU, «Aspectos teológico-jurídicos del pensamiento luliano sobre el cardenalato (un capítulo de la eclesiología medieval)», *Estudios Lulianos*, núm. 21 (1977), p. 69-83.

77. Les obres clàssiques són les de Mateu OBRADOR I BENASSAR, *Estudi de les doctrines sociològiques de Ramon Llull*, Palma de Mallorca, 1905, 55 p., i Fermín de URMENETA, «El pensamiento social del B. Ramón Llull», però també n'hi ha alguna de recent, com la d'Albert LLORET, «Modelos jurídicos y reformas sociales en el *Llibre de l'orde de cavalleria* de Ramón Llull», *La Corónica*, núm. 35, fasc. 1 (2006), p. 171-190.

78. A tall d'exemple, vegeu Josep E. RUBIO, «Un *casus* de derecho canónico matrimonial en el

4. CONCLUSIONS

En primer lloc, cal dir que la recepció del pensament jurídic lul·lià des del segle XIX es caracteritza per tenir dues òptiques i dos àmbits primordials. Les idees jurídiques de Ramon Llull han estat analitzades, per una banda, des de la història del dret i, per l'altra, des de la filosofia del dret. La vessant més històrica correspon als territoris de parla germànica, on Savigny, Hölscher, Wohlhaupter i més recentment Lange i Kriechbaum han ofert llurs visions, buscant les relacions de Llull amb les escoles de l'exegesi del dret dels segles XIII i XIV.

En canvi, la filosofia del dret ha estat conreada principalment a Espanya, on fra Andreu de Palma, Francisco Elías de Tejada, Antonio Monserrat i José Luis Muñoz de Baena han fet amplis estudis sobre el pensament jurídic lul·lià. Cal dir que els tractadistes hispans han tingut gairebé sempre presents les doctrines dels alemanys, mentre que aquests mai no han fet cas de les opinions sostingudes a Espanya.

Per tant, i això podria ser la segona conclusió, no hi ha hagut un diàleg fecund, car els tractadistes alemanys han tingut sempre una vessant històrica i els hispans volien endinsar-se en els camins de la teoria, l'epistemologia o l'antropologia jurídica, amb resultats molt dispars. Podem dir que hi ha tantes visions del pensament jurídic de Llull com tractadistes que l'han intentat copsar.

Segons el meu parer, malgrat alguns apriorismes i dogmatismes inherents a una concepció totalment tradicionalista de la història, el millor intèrpret ha estat Francisco Elías de Tejada, perquè fou capaç d'estudiar Llull des de l'òptica més completa: la història de les idees jurídiques. Mentre que Wohlhaupter i recentment Lange i Kriechbaum han intentat estudiar Llull com si fos un jurista (comparant-lo amb Bartolo, Jacques de Révigny o Cino da Pistoia) i els filòsofs del dret mostraven les semblances i diferències de Llull amb Tomàs d'Aquino, Sant Agustí o Leibniz, per la seva part, Elías de Tejada va saber distingir els àmbits i nivells necessaris d'anàlisi i d'estudi, emmarcats sempre dins la història.

I, efectivament, amb aquestes eines, Elías de Tejada enquadrà sempre Llull en la història del pensament jurídic i polític català en un sentit ampli; és a dir, en el món cultural de la Corona d'Aragó (entenent Llull com l'exponent màxim del

primer libro del *Romanç d'Evast e Blaquerma*: una aproximación al texto literario desde el contexto cultural», *Revista de Lengüas y Literaturas Catalana, Gallega y Vasca*, núm. 15 (2010), p. 285-297; Guillem Alexandre AMENGUAL I BUNYOLA, «Com hom se pren guarda de so que fan los jutges e ls avocats e ls testimonis: lectura del capítol 114 del *Llibre de contemplació en Déu*», *Studia Lulliana*, núm. 48 (2008), p. 93-106; Guillem Alexandre AMENGUAL I BUNYOLA, «No't do per conseyl, fil, que aprenes dret civil: el tractament del dret com a tècnica i professió a la *Doctrina pueril*», *Randa*, núm. 65 (2010), *Miscel·lània Gabriel Llompart/5*, p. 55-63.

pensament d'uns territoris que políticament i també culturalment abraçaven des d'Aragó fins a Sicília). Sense conèixer Arnau de Vilanova, fra Pere d'Aragó o Ramon de Penyaafort, per posar diferents exemples, no es pot entendre el marc en què Llull visqué i pensà. Però això no era suficient.

Dins l'anàlisi de les obres del beat s'havia de distingir entre la doctrina jurídica, el mètode jurídic i la relació del dret amb la resta de sabers. Els historiadors del dret han analitzat les opinions de Llull dins el marc de la doctrina jurídica i han vist que en molts casos les idees del Doctor Il·luminat eren les pròpies del context de la seva època (l'adopció del *ius commune*), sense gaire originalitat. Alguns filòsofs del dret s'han centrat en el mètode jurídic i han intentat o bé reconstruir el sistema jurídic de Llull (fra Andreu de Palma), o bé esbrinar quina aplicabilitat i quin valor pràctic tenia l'Art combinatòria de Llull com a epistemologia jurídica (Muñoz de Baena). Però l'únic que va tractar la relació del dret amb la resta de sabers fou Elías de Tejada. I, certament, és en aquest punt on rau la major originalitat de l'escriptor mallorquí.

Llull no fou només un epistemòleg, un tractadista de dret o un precursor de la combinatòria de Leibniz. Si les seves troballes s'avaluen només des d'aquestes perspectives, el plantejament no és complet, especialment perquè els objectius apològètics, filosòfics i teològics queden fora. Elías de Tejada escriu que Llull fou l'únic autor capaç de superar la dicotomia entre la filosofia del dret dels filòsofs i teòlegs i la ciència jurídica dels juristes. El Doctor Il·luminat volia una renovació del saber jurídic basat en principis universals i compatibles amb els altres sabers, que fossin la clau per a donar solució als problemes no sols del dret, sinó també d'aquells en què es barrejaven qüestions filosòfiques amb qüestions teològiques i qüestions jurídiques.

Cal dir, per a concloure, que Llull continua essent un gran desconegut per als juristes. S'imposa seguir treballant en els diferents nivells d'estudi i anàlisi per a mostrar que el seu missatge no era exclusivament un conjunt d'idees que oscil·laven entre la genialitat, la follia i la repetició de llocs comuns. Pensar Llull requereix entendre el seu context i sumar perspectives, que no es poden reduir a les àrees de coneixement actuals. No s'ha de menysprear el mètode, però tampoc no es pot deixar de banda la història. I, sobretot, no és adient parlar de Llull des de resums i apriorismes. Per a entendre el ressò del seu discurs cal contextualitzar-lo i, especialment, estudiar els manuscrits, els textos, les fonts.

En això darrer, com en tantes altres coses i fent honor també al seu cognom, el doctor Josep M. Font ha sigut sempre un exemple.